

Департамент культури та туризму Тернопільської
обласної військової адміністрації
Тернопільський обласний методичний центр
народної творчості

Нематеріальні культурні скарби Тернопілля

Нематеріальна культурна спадщина це:

- ❖ усна народна творчість, народні традиції, звичаї, свята, обряди, народна виконавська майстерність (музична, пісенна, танцювальна, театральна);
- ❖ традиційні ремесла;
- ❖ знання, навички та світогляд народу, що стосується природи і всесвіту, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини

**Конвенція
про охорону нематеріальної культурної спадщини**

{ Про приєднання до Конвенції див. Закон
N 132-VI ([132-17](#)) від 06.03.2008 }

Дата підписання: 17.10.2003
Дата приєднання України: 06.03.2008

Дата набрання чинності для України: 27.08.2008

Офіційний переклад

Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі – ЮНЕСКО), проводячи засідання в Парижі з 29 вересня до 17 жовтня 2003 року під час своєї 32 сесії;

посилаючися на існуючі міжнародні договори з прав людини, зокрема Загальну декларацію прав людини, прийняту 1948 року ([995_015](#)), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий 1966 року ([995_042](#)), та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 1966 року ([995_043](#));

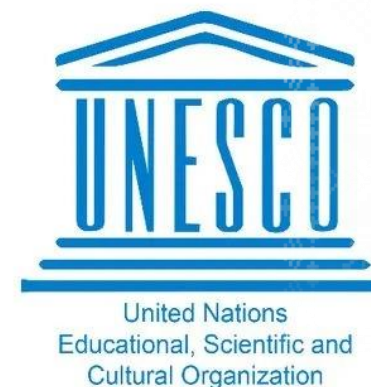
беручи до уваги важливе значення нематеріальної культурної спадщини як головного джерела культурного різноманіття й гарантії сталого розвитку, як це наголошено в Рекомендації ЮНЕСКО, що стосується збереження традиційної культури й фольклору, яку прийнято 1989 року ([995_295](#)), у Загальній декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, яку прийнято 2001 року, та в Стамбульській декларації 2002 року, прийнятій на третій конференції круглого столу міністрів культури;

беручи до уваги глибoku взаємозалежність між нематеріальною культурною спадщиною та матеріальною культурною й природною спадщиною;

визнаючи, що процеси глобалізації та суспільних перетворень поряд з умовами, які вони створюють для поновленого діалогу між спільнотами, також зумовлюють, як зумовлює і явище нетерпимості, серйозні загрози погіршення, зникнення та руйнування

З метою захисту та збереження нематеріальної культурної спадщини, що передається з покоління в покоління, у 2003 році була прийнята Конвенція ЮНЕСКО „Про охорону нематеріальної культурної спадщини”, яку Україна ратифікувала у 2008 році.

Ратифікація Конвенції ЮНЕСКО стала важливим кроком для захисту нематеріальної культурної спадщини в Україні

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАКАЗ
14.12.2012 № 1521

Про затвердження примірного зразка форми
облікової картки об'єкта (елемента)
нематеріальної культурної спадщини України та
визначення об'єктів нематеріальної культурної
спадщини України

 {Із змінами, внесеними згідно з Наказом
Міністерства культури
[№ 3 від 02.01.2013](#)}

Відповідно до статті 12 [Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини](#), до якої Україна приєдналася відповідно до [Закону України від 06.03.2008 № 132-VI](#), у межах повноважень, визначених [Положенням про Міністерство культури України](#), затвердженим Указом Президента України від 06.04.2011 № 388, НАКАЗУЮ:

1. Затвердити примірний зразок форми [облікової картки об'єкта \(елемента\) нематеріальної культурної спадщини України](#) згідно з додатком 1.

Відповідно до Наказу Міністерства культури України № 1521 від 14 грудня 2012 року „Про затвердження облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України”, розпочалося формування Національного переліку нематеріальної культурної спадщини в Україні

Конституція України про захист культурної спадщини

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Міжнародні договори України в галузі культурної спадщини:

- ❖ Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 14 листопада 1970 року;
- ❖ Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини від 16 листопада 1972 року (N 995_089);
- ❖ Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. (№ 995_157);
- ❖ Convention for the Protection of Cultural in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention;
- ❖ Виконавчий регламент Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту;
- ❖ Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту;
- ❖ Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року

Закони України про захист культурної спадщини

- ❖ Про охорону археологічної спадщини;
- ❖ Про охорону культурної спадщини;
- ❖ Про внесення змін до ЗУ „Про охорону культурної спадщини” щодо збереження пам’яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО” від 19 червня 2018 року N 2457- VIII;
- ❖ Закон України „Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” (статті 11, 13, 14, 15, 23, 24, 25);
- ❖ Митний кодекс України;
- ❖ Закон України „Про музеї та музейну справу”;
- ❖ Закон України „Про бібліотеки та бібліотечну справу”;
- ❖ Закон України „Про Національний архівний фонд та архівні установи”;
- ❖ Закон України „Про адміністративні послуги”;
- ❖ Закон України „Про адміністративну процедуру”;
- ❖ Закон України „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”,

а також постанови КМУ, накази галузевого міністерства

Елементи нематеріальної культурної спадщини України у списках ЮНЕСКО

До репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства занесені:

- ❖ у 2013 році – Петриківський декоративний живопис як феномен української орнаментальної народної творчості;
- ❖ у 2016 – Козацькі пісні Дніпропетровщини;
- ❖ у 2019 – Традиція косівської розписної кераміки;
- ❖ у 2021 – Орнек, кримськотатарський орнамент та знання про нього.
- ❖ у 2022 – Український борщ.
- ❖ У 2024 - Писанка, українська традиція та мистецтво розпису яєць.
- ❖ у 2024 – „Програму з охорони кобзарсько-лірницької традиції” включили до Реєстру належних практик з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

Станом на квітень 2025 року до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України внесено 109 елементи

Елементи нематеріальної культурної спадщини Тернопільщини, що входять до Національного та обласного переліків елементів нематеріальної культурної спадщини України:

„Борщівська народна вишивка”

„Обряд „Засівання з конем” у селі Вістря
Чортківського району
Тернопільської області ”

Елемент нематеріальної культурної спадщини Тернопільщини, що входить до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України:

„Борщівська народна вишивка”

- охоронний номер елементу 024н.к.с.;
- галузь нематеріальної культурної спадщини – традиційні ремесла;
- дата і номер рішення про включення елементу нематеріальної культурної спадщини до Національного переліку – наказ Міністерства культури України від 13.10.2020 № 2182;
- географічне розташування елементу нематеріальної культурної спадщини: села Кривче, Іване – Пусте, Гермаківка, Стрілківці, Дністрове, смт. Мельнице – Подільська, місто Борщів Борщівського району Тернопільської області, село Юр'ямпіль, Плебанівка, місто Теребовля Теребовлянського району, село Біла, смт. Велика Березовиця Тернопільського району, села Глушків, Стрільче Городенківського району Івано –Франківської області, міста Львів, Новий Розділ Львівської області, міста Рівне, Запоріжжя, Київ, Запорізької області, м. Фінікс штату Арізона, м. Лейквіл штату Міннесота Сполучених Штатів Америка

„Борщівська народна вишивка”

Неймовірно красива борщівська вишивка – величезна історично-культурна цінність і гордість Тернопільського краю, слава яку вже давно розповсюдилася по всьому світі!

Яскраві борщівські вишиванки, що почали виготовлятися понад п'ятсот років тому на заході Тернопільщини, вражають не тільки неповторними техніками шиття, яких налічується понад п'ятдесят. Виникнення борщівської вишивки оповите цікавими оповідями й легендами, багато з яких є сумними і навіть трагічними.

Борщівська народна вишивка

Борщівська народна вишивка

У 2024 році департамент культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації спільно з Тернопільським обласним методичним центром народної творчості, Тернопільським обласним краєзнавчим музеєм та носіями елементу, колекціонерами провели науково-краєзнавчу конференцію з міжнародною участю „Борщівська народна вишивка: зв'язок поколінь”.

Учасники науково-краєзнавчої конференції з міжнародною
участю „Борщівська народна вишивка: зв'язок поколінь”

Елемент нематеріальної культурної спадщини Тернопільщини, що входить до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України:

„Обряд „Засівання з конем” у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області ”

- охоронний номер елементу – 051 н.к.с.;
- галузь нематеріальної культурної спадщини – виконавське мистецтво; звичаї, обряди, святкування;
- дата і номер рішення про включення елементу нематеріальної культурної спадщини до Національного переліку – наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 24.10.2022 № 398;
- географічне розташування елементу нематеріальної культурної спадщини: село Вістря Чортківського району Тернопільської області

„Обряд „Засівання з конем” у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області ”

На Тернопільщині у селі Вістря Коропецької ОТГ зберігся давній обряд - засівання з конем в ніч з 13 на 14 січня (за григоріанським календарем). Новорічне дійство провадить молодь.

Для здійснення обряду вибирають об'їдженого і красивого коня. За день до свята його привчають ходити по сходах, всередині приміщення, призвичаюють до музики, щоб кінь був смирнішим, підгодовують зерном, цукром. Водночас розподіляють ролі: обирають посівальників, віншувальників і поводиря коня. Також, парубки плетуть вінок для прикрашання. Зрання 13 січня парубки чистять, миють коня, накидають на нього покривало, на шию чіпають хомут із дзвіночками, на голову – обрученку (уздечку), зав'язують хустку та одягають вінок із новорічними гірляндами. Дійство супроводжується музикою та колядами.

Після опівночі парубки ходять по оселях, де є незаміжні дівчата. У ватазі завжди є парубки, яким подобаються дівчата з тих осель. Під вікном музики грають марш. Дівчата запрошують колядників до хати. Першим заходить посівальник і засіває. За ним – колядники і поводитир, який заводить коня. Під час колядування та віншування дівчина (поводир, господар оселі) годують коня заздалегідь приготованим сіном, зерном та калачем. Опісля, коли коня виводять із світлиці, музиканти грають два танці - вальс і польку (або фокстрот). Хлопець із ватаги, якому до вподоби незаміжня дівчина, запрошує її до танцю. Потім парубок веде дівчину на подвір'я, садить на коня і разом вони виїжджають за ворота. Це символізує: невдовзі дівчина вийде заміж і покине батьківську домівку. Всі учасники, колядуючи, виходять з хати. Обряд триває аж до ранку, доки не обійдуть оселі всіх дівчат-виданниць. Також, заходять до сільської ради, крамниць, але коня не заводять. Насамкінець, йдуть до церкви. Святкові Богослужіння на Василя у Вістрі розпочинаються тільки після того, як парубки засіють і заколядують в обох храмах. А ввечері молодь забавляється у сільському клубі.

Елементи, що входять до обласного переліку елементів нематеріальної культурної:

- ❖ „Борщівська народна вишивка”;
- ❖ „Обряд „Засівання з конем” у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області ”;
- ❖ „Традиційні весільні обряди в Борщівській територіальній громаді: „Вінкоплетини”, „Вбирання молодої та благословення молодих до шлюбу”;
- ❖ „Традиція приготування та споживання гречаних вареників із сирною начинкою на Кременеччині”;
- ❖ „Традиції виконання стрілецьких пісень, написаних на Бережанщині”;
- ❖ „Традиція приготування та споживання киселиці в лемківській спільноті”;
- ❖ „Кривулька – лемківська жіноча нагрудна прикраса: орнаментальні традиції та технологія виготовлення”

„Традиційні весільні обряди в Борщівській територіальній громаді: „Вінкоплетини“, „Вбирання молодої та благословення молодих до шлюбу“

Ареал сучасного та історичного побутування
елемента нематеріальної культурної спадщини
співпадають:

Тернопільська область, Борщівська ОТГ: м.Борщів,
с.Стрілківці, с.Висічка, с.Королівка, с.Цигани,
с.Пищатинці, с. Слобідка - Мушкатівська,
с.Шупарка,
с. Мушкатівка, с.Кривче, с.Ланівці, с.Вовківці.

Галузь спадщини:

- ❖ виконавське мистецтво;
- ❖ звичаї, обряди, святкування.

Весільний обряд на Борщівщині принесений у сьогодення через покоління. Весілля ще з давніх часів й дотепер розпочинається в четвер або суботу з „вінкоплетин”: шиттям або плетінням вінка для молодої, букета та деревця для молодого. Також у ці дні на подвір'ї молодої (молодого) хлопці (друзьби) ставлять браму. Вона має форму дуги, тризуба або серця. Цінується брама висока.

Після обіду, або під вечір дівчата, жінки розпочинають плести віночки. Усе обрядове дійство супроводжується співом.

Важливим етапом весілля є „Вбирання молодої”. У день весілля, коли молодий і гості вже зібралися на подвір'ї, мама молодої в хаті ставить стілець з подушкою і молоду кличуть сідати на посаг. Молодій на посагу батьки та рідні по черзі розчісують косу. Весільний староста передає вінок з „вінкоплетин” мамі, яка, тримаючи калач з віночком над головою молодої, його благословляє. Мама молодої, мама молодого, сестра, друзьки чіпляють віночок, вельон молодій. Молода встає з посагу, а дівчата, хлопці сідають на подушку. Молода чіпляє молодому букет, друзьки – дружбам. Старостів молода пов'язує рушниками і весь час приспівуються різні жартівливі вівати.

„Благословення молодої” – також дуже давня традиція, яка означає згоду батьків на одруження своїх дітей. Батьки сідають із калачами для благословення і поклону молодих. Староста три рази просить благословення для молодих, виголошуючи прощу. Молоді тричі кланяються, а батьки їх благословляють хлібом, після кожного поклону наречені цілують хліб і рідних у руку. Обряд супроводжується співом.

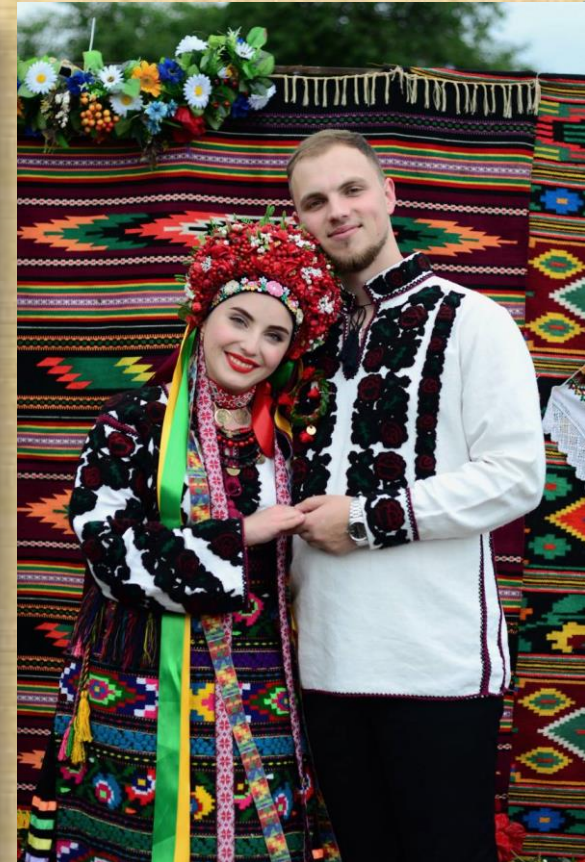
Уся весільна родина виходить на подвір'я і вишиковується в такому порядку: молода з дружбами, за нею молодий з друзьками, гості, першими стають старости з короваєм та музиканти. Мама кроплять молодих свяченою водою, обсипають житом, цукерками, дрібними копійками, а батьки обходять молодих з калачами тричі за годинниковою стрілкою. Мама молодої б'є тарілку на щастя. Молодих відправляють до шлюбу під Божий вінець і золотий перстенець.

Обряд „Вінкоплетини“, „Вбирання молодії та благословення молодих до шлюбу“

Обряд „Вінкоплетини”, „Вбирання молодії та благословення молодих до шлюбу”

„Традиція приготування та споживання гречаних вареників із сирною начинкою на Кременеччині”

Ареал сучасного та історичного побутування елементів нематеріальної культурної спадщини співпадають:

Носіями традиції є жителі Тернопільської області, зокрема Кременецького району: с. Підлісці, с. Жолоби, с. Стіжок, с. Антонівці, с. Велика Іловиця, с. Мала Іловиця, с. Рудка, с. Підгайці, с. Катеринівка, с. Білокриниця, с. Малі Бережці, с. Великі Бережці, с. Іква, с. Плоске, с. Підлісне, с. Дунаїв, с. Горинка. Також страва доволі розповсюджена і в інших областях України.

Галузь спадщини:

- ❖ звичаї, обряди, святкування;
- ❖ традиційна кухня

„Традиція приготування та споживання гречаних вареників із сирною начинкою на Кременеччині”

Традиція приготування та споживання гречаних вареників з сиром на Кременеччині простежується з початку ХХ століття. Її виникнення та популярність пов'язані безпосередньо з культурою вирощування гречки на території регіону, яка так само існує, та утриманням на господарстві худоби, свиней, свійських птахів.

Хоч традиція виготовлення гречаного борошна збережена донині, вона притаманна лише тим носіям, які мають не оброблену гречану крупу з власних ланів, інші ж купують його на продовольчих ринках та в супермаркетах. Те саме стосується й кисломолочного сиру, яєць, які необхідні для начинки та сметани, смальцю, шкварок – для подачі.

Страва вважалася святковою й, здебільшого, готувалася на Андрія, Святвечір, хрестини, весілля, празники, проте сьогодні дедалі частіше гречані вареники з сиром готують за бажанням у будь-який день, або ж у неділю, коли збирається за столом уся родина.

„Традиції виконання стрілецьких пісень, написаних на Бережанщині”

Ареал сучасного та історичного побутування елемента нематеріальної культурної спадщини співпадають: „Традиції виконання стрілецьких пісень, написаних на Бережанщині” практикують жителі сіл Посухів, Пліхів, Шибалин, Жовнівка, Куропатники, Поручин, Жуків, Гиновичі, Лісники Бережанської міської територіальної громади, а також села Розгадів Зборівської міської територіальної громади.

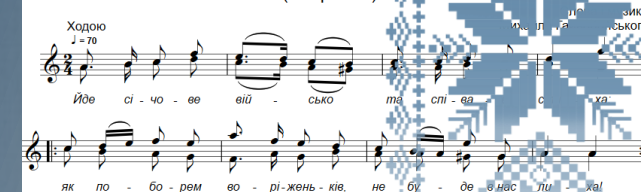
Галузь спадщини:

- ❖ виконавське мистецтво;
- ❖ звичаї, обряди, святкування;

*Гей, сотня "лева" піднімає чари,
Гей, сотня "лева" з чистої роси,
Хлопець із лісу чує нині свято,
На руках у хлопця – вірний син.*

Куплет із марши сотні "леви"

Йде січове військо (історична)

Йде січове військо,
Та співає стиха:
Як поборем ворженьків,
Не буде в нас лиха!

Йде січове військо
В боротьбу криваву.
Як поборем ворженьків,
Здобудемо славу!

Йде січове військо,
Пісня степом ліне:
Як поборем ворженьків,
Слава не загине!

ІХАВ СТІЛЕЦЬ НА ВІЙНОНЬКУ

Іхав стрілець на війноньку,
Прощав свою дівацьконьку:
«Прощай, миленька, чорнобривенька,
Я йду в чужу сторононьку».

Хто не знає цієї широко популярної,
маршової сповненої туги і тривоги, мелодійної пісні?!

Але мало кому відомо, що автором її слів та музики є композитор і поет, диригент і педагог, музично-громадський діяч і критик, наш земляк Михайло Гайворонський (псевдонім Орест Тин).

Народився М. Гайворонський 15 вересня 1892 року в Заліщиках. Після за-

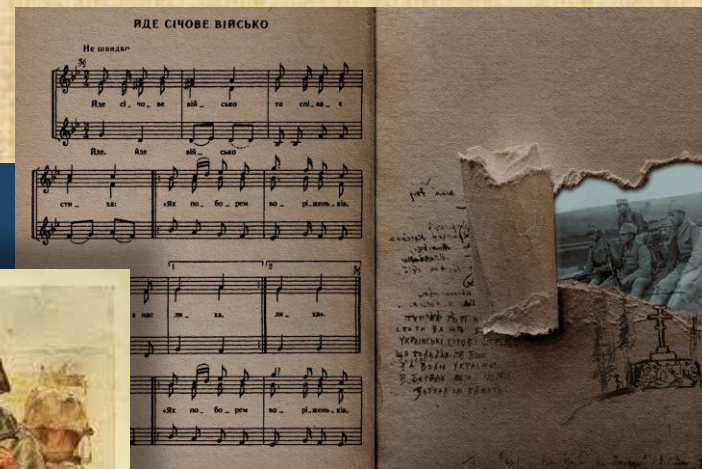
„Традиції виконання стрілецьких пісень, написаних на Бережанщині”

Елемент поширений не тільки на території Бережанської громади, а й в інших громадах Тернопільської області – Саранчуківській сільській громаді, Зборівській міській громаді, зокрема в с. Розгадів, де народився один з авторів стрілецьких пісень Роман Купчинський).

Популярність та розповсюдженість цих пісень на Тернопільщині спричинена їх особливою мелодійністю, а також тим, що вони відображають тодішні реалії, відтворюють конкретні історичні події.

В одній з найвідоміших стрілецьких пісень „ Як з Бережан до кадри” зазначено конкретні місця подій і походів, зокрема назву міста Бережани і імена певних осіб.

У музеї-садибі Романа Купчинського у с. Розгадів Зборівського району зберігаються його світлини та записи стрілецьких пісень у виконанні автора.

1.Б. ОЙ У ЛУЗІ ЧЕРВОНА КАЛИНА ПОХИЛИЛАСЯ

1. 96 *Рішуче* (-)

Ой у лу - зі чер-во-на ка-ли - на по - хи-ли - ла -
Чо-гось на - ша слав-на Ук-ра - і - на за - жу-ри - ла -

(V)

ся, А ми ту - ю чер-во-ну ка-ли-ну пі-дій - ме - мо,
ся.

V

А ми на - шу слав-ну Ук-ра - і - ну, гей-гей, роз-ве-се-ли-мо.

„Традиція приготування та споживання киселиці в лемківській спільноті”

Ареал сучасного побутування побутування елемента нематеріальної культурної спадщини:

Закарпатська, Тернопільська, Львівська, Івано – Франківська, Луганська, Миколаївська області та місця компактного проживання лемківської спільноти в Україні, США, Канада, Польща, Словаччина, Хорватія, Франція, Англія.

Галузь спадщини:

❖ традиційна кухня

„Традиція приготування та споживання киселиці в лемківській спільноті”

Киселиця – стародавня традиційна страва – основа лемківського гастрономічного спадку. Страва готується з простих, доступних та корисних продуктів. Рецептúra киселиці нескладна: на основі вівсяного борошна робиться закваска, яка піддається термічній обробці з додаванням спецій. Страва була поширеною на усій території Лемківщини, а найбільше у Центральній та Східній її частинах. Киселиця була не лише їжею, а й обрядовою стравою, яку готували на свята та в особливі дні. На Різдвяному, весільному, храмових (кєрмешових) столах лемків присутність вівсяної киселиці була обов'язковою, оскільки овес щедро родив на Лемківщині та вважався символом плодючості та достатку. Вірили, що кожен, хто п'є киселицю буде здоровим та багатим.

„Традиція приготування та споживання киселиці в лемківській спільноті”

„Кривулька – лемківська жіноча нагрудна прикраса: орнаментальні традиції та технологія виготовлення”

Ареал сучасного побутування побутування елемента нематеріальної культурної спадщини:

Закарпатська, Тернопільська, Львівська, Івано – Франківська, Луганська, Миколаївська області та місця компактного проживання лемківської спільноти в Україні, США, Канада, Польща, Словаччина, Хорватія, Франція, Англія.

Галузь спадщини:

❖ Традиційні ремесла

Кривулька або кривуля – лемківська жіноча нагрудна прикраса – широкий круглий комір з бісеру, який прикриває шию, плечі і груди жінки, у колориті насичений та контрастний з перевагою червоного оберегового кольору, що добре гармонує із вишивками сорочок. Найпоширенішими мотивами лемківських кривульок є ромби різноманітних варіацій, квадрати, трикутники, прямі та ламані лінії, зигзаги, хрестики та крапки.

З метою збереження, популяризації нематеріальної культурної спадщини, обміну практиками щодо організації діяльності з цього питання у різних регіонах України 27 лютого 2025 року департамент культури та туризму Тернопільської ОВА провів Міжрегіональний круглий стіл на тему: „Нематеріальна культурна спадщина як основний інструмент збереження української ідентичності“, який об'єднав керівників структурних підрозділів у галузі культури, директорів центрів народної творчості з 8 областей України та м. Києва

З метою активізації роботи в громадах області із виявлення та документування елементів нематеріальної культурної спадщини 02 квітня 2025 року відбувся обласний семінар-практикум "Нематеріальні скарби Тернопілля, як важлива складова національної ідентичності".

Бережімо, популяризуймо нашу
культурну спадщину!
Працюймо разом! Перемагаймо разом!
Дякую за увагу!

